

170 година Војне академије

ВРЕЛО СНАГЕ И МЛАДОСТИ ВОЈСКЕ

Година XV
208
Април 2020.

Специјални прилог

ОДБРАНА

Непрекидно усавршавање

Стварање образованог, способног, смелог и оданог лидера, спремног да одговори и најтежим изазовима у одбрани земље – мисија је и визија најстарије војне образовне установе у земљи. После 170 година искуства Војна академија је организационо и функционално реструктурирана и чврсто позиционирана модерна образовно-научна установа, која, као део Универзитета одбране Министарства одбране Републике Србије, спремно дочекује будућност.

Приредио Душан ГЛИШИЋ

Ове године обележава се 170 година од оснивања Артиљеријске војне школе, темеља данашње Војне академије, у којој генерације српских официра готово два века стичу знања, војничке и војне вештине, уче о храбрости, славној и непокорној традицији. Данас је Војна академија део Универзитета одбране, савремена образовна установа. Поред основних студија, на којима се кадети и кадеткиње образују и оспособљавају за професију официра, ту је и Школа националне одбране у којој, на два нивоа усавшавања, надарени, истакнути и већ доказани официри стичу шири и сложенија знања, нужна за обављање одговорнијих командантских дужности. Такође, треба поменути и Високе студије безбедности, чији се полазници такође образују на Војној академији, као и резервни официри Војске Србије.

Свака школа, па и Војна академија, препознатљива је по младим људима, који верују да је све могуће и надохват руке. После положених ригорозних пријемних испита, посебно оних из математике и пред комисијом доказаних физичких и здравствених способности, сигурни у сопствене снаге и моћ, спремно дочекују и прве изазове у кабинетским клупама, на спортским теренима и полигонима.

Пут до првог официрског чина

На првој години студирања, образовања и васпитања кадети, будући официри Војске Србије, поред самопоуздања, стичу и реалан увид у оно што их чека на путу до прве, потпорничке розете. Већ тада, на почетку вишегодишњег школовања предочени су им сви напори и изазови који их очекују и које неће моћи да избегну, јер су изабрали одговоран, тежак и изнад свега частан позив, али и све вештине које ће савладати и по којима ће се разликовати од својих вршњака. Због којих ће, на крају, кад се „оките” првим чиновима, постати елитни и најодговорнији део друштва и наро-

да коме припадају. Све то и још много више, сазнају током првих дана и недеља по доласку на Војну академију. Све је, дакле, од почетка јасно, баш како у војсци и треба да буде.

На Војној академији реализовани су пријемни испити и тестирања за упис нове генерације кадета. У специфичним условима, оптерећеним епидемијом вируса корона. Организована је и традиционална манифестација „Отворена врата”, на којој су заинтересовани младићи и девојке, заједно са својим родитељима, могли да сазнају све што их је интересовало о професији официра, условима школовања, живота и рада на Војној академији и ономе што их очекује по изласку из те највише војне образовне установе у Србији. Могли су да виде богато опремљене кабинете и учионице, да од својих будућих колега, каде-та друге, треће и четврте године чују какве су могућности за бављење спортом, чему се у Војсци Србије, а тиме и на Војној академији, последњих година поклања посебна пажња, шта им је било најтеже током школовања и где треба највише да се потруде. Речено им је, такође, да ће им од уласка на Војну академију, па све до завршетка школовања, помоћ наставника, предавача и командира, бити надохват руке. И све у интересу постизања што бољег успеха.

Суштина студијских програма

Школовање на Војној академији и стварање официра је дуг и сложен процес и захтева стицање мноштва професионалних компетенција и палете етичких карактеристика, међу којима посебно место имају вишестепена лојалност и припадност групи. Тај комплексни процес подразумева образовање, војну обуку и васпитање, које за један део младића и девојака отпочиње још пре уласка на Војну академију. У њеном саставу су, наиме, и две средње војне школе: Војна гимназија и Средња стручна војна школа. Мада међу њима постоји битна разлика, која се огледа у исходу и нивоу школовања, заједничко им је да су обе реномиране институције наме-

Студијски програми
Војне академије
осмишљени су
за амбициозне
младиће и девојке
који негују истинску
љубав према својој
војсци и држави.

170 ГОДИНА
ВОЈНЕ
АКАДЕМИЈЕ

Већ на почетку вишегодишњег школовања кадетима су предочени сви напори и изазovi који их очекују и које неће моћи да избегну, јер су изабрали одговоран, тежак и изнад свега частан позив, али и све вештине које ће савладати и по којима ће се разликовати од својих вршњака. Због којих ће, на крају, кад се „оките” првим чиновима, постати елитни и најодговорнији део друштва и народа коме припадају.

њене образовању и васпитавању будућих старешина Војске Србије.

Према речима потпуковника ванр. проф. др Срђана Благојевића и доц. др Срђана Старчевића, студијски програми Војне академије осмишљени су за амбициозне младиће и девојке који негују истинску љубав према својој војсци и држави. Конципирани су тако да својим кадетима, будућим официрима дају сва потребна знања и вештине које им омогућавају да постану команданти и начелници команди, јединица и установа Министарства одбране и Војске Србије, те да једног дана учествују у руковођењу системом одбране.

– Студијски програми пружају потребна академска и стручна знања, са веома добром мером теорије и праксе, и подстичу будуће официре да се развијају као личности. Њихов посао биће да воде и предводе, да командују наоружаним људима и војним јединицама, а то се ни у ком случају не може поверити онима који нису пробрани и одабрани. Зато се на Војној академији изучавају различити предмети: од војне историје, психологије и социологије, преко математике, физике и електротехнике, до тактике, војне топографије, наоружања, командовања и руковођења и многих других. Кадети изучавају два страна језика, а часови физичког, у комбинацији са једном од борилачких секција, на Војној академији релативно брзо дају одличне резултате у погледу њихових физичких способности – каже др Благојевић.

Непрекидно у додиру с науком

Како професија официра, попут других, захтева непрекидно усавршавање, Војна академија дипломираним официрима нуди могућност да упишу мастер и докторске академске студије, а квалитетним наставничким кадром подржава и њихово стручно усавршавање на Командно-штабном и Генералштабном усавршавању, као и на Високим студијама безбедности и одбране. Такође, овде се оспособљавају и будући резервни официри Војске Србије, то јест младићи и девојке који су се добровољно пријавили да

После 170 година искуства Војна академија је организационо и функционално реструктурирана и чврсто позиционирана модерна образовно-научна установа, која, као део Универзитета одбране Министарства одбране Републике Србије, мирно и спремно дочекује будућност.

служе војни рок на Курсу слушалаца резервних официра.

– Кроз своју дугу историју официрски позив еволуирао је тако да представља скуп различитих потпрофесија. У складу са тим, официри различитих родова и служби стичу различито образовање. Неки од њих до првих официрских чинова доћи ће после основних академских студија, други после интегрисаних, а трећи после завршеног Курса слушалаца за резервне официре. Али све њих спаја Војна академија, која је, после 170 година искуства, организационо и функционално реструктурирана и чврсто позиционирана модерна образовно-научна установа, која, као део Универзитета одбране Министарства одбране Републике Србије, мирно и спремно дочекује будућност – истиче др Старчевић.

Кажу да је највећа част постати наставник на факултету на ком си и студирао. Горе поменути наставници и потпуковници сагласни су с тим и поручују младићима и девојкама у Србији, који воле изазове и дисциплину, а желе да уче и непрекидно се усавршавају у динамичној и часној професији, да упишу Војну академију. Разлози су, кажу, вишеструки, јер ова високообразовна институција пружа реална и употребљива знања, заснована на потребним компетенцијама, а знања стечена у учионицама, на симулаторима и у лабораторијама, често су изложена проверама у пракси, на полигонима, стрелиштима и ратној техници.

– Током образовања кадети стичу широку теоријску способност разумевања појава и процеса да би били у стању да идентификују, разумеју и одговоре на савремене безбедносне изазове, ризике и претње. На располагању

су им две библиотеке и читаоница са импозантним фондом књига, новим штампаним издањима светских и домаћих научних и стручних часописа из области војних наука, борбених платформи, наоружања и опреме и обезбеђеним приступом електронским базама података, а Платформа за учење на даљину гарантује приступ бројним курсевима из различитих области. Али то није све, истичу професори.

Много је садржаја који су, поред већ наведених, јединствени у образовним оквирима Србије. Још за време студирања кадетима се, после обуке у управљању моторним возилима, пружа могућност да стекну дозволу Б и Ц категорије, а на зимском логоровању сви пролазе обуку у скијању на 51. СП „Копаноник”, који такође припада Војној академији. Кадетима је на располагању и Спортски центар са затвореним базеном, теретаном, салама за борење и друге спортове. Захваљујући сарадњи са многим страним високообразовним институцијама, кадети имају прилику да са својим колегама из иностранства размењују искуства, уче и такмиче се. Треба истаћи и то да они у надметању с колегама из других армија на многим пољима постижу веома добре резултате. То је још један разлога за понос, баш као и традиција којом се Војна академија краси већ 170 година. Из ње су, поред многобројних команданта и војсковођа, доказаних у небројеним ратовима за слободу и независност српског народа, изашле и прослављене српске војводе, Путник, Степановић, Мишић и Бојовић, али и многи министри и српски академици. Зато је прича о Војној академији, истовремено и прича о националној борби за слободу.

– На овим нашим, балканским просторима, преплављеним историјом, увек је најтеже било трајати и опстати. Зато је мало институција које се могу похвалити дугим постојањем, а и оне које то могу, своје утемељење углавном дугују потреби да се извојује или одбрани слобода. Војна академија једна је од тих институција – напомиње пуковник доц. др Слободан Ђукић. – Формирана са стра-

11. класа Артиљеријске школе

тегијском визијом да Србији, тада држави у настајању, подари офицере кадре да успешно предводе народну војску у ослободилачким ратовима, врло брзо је постала жила куцавица образовног и културног живота Србије. Њени професори предавали су и у Великој школи, били чланови Српског ученог друштва и, касније, академици, преводили значајна дела страних аутора на српски језик, оснивали часописе, писали књиге и уџбенике – прве из појединих научних дисциплина у домаћој литератури.

На темељу Артиљеријске школе

Војна академија се током свог дугог постојања неколико пута мењала и реорганизовала, прекидала рад у време ратова и обнављала га после победа. Ипак, оно по чему се разликује од других високообразовних институција у Србији, а то је њена суштина, остало је непромењено до данас.

– У њој су се школовали, школују се и школоваће се офицери наше војске – каже др Слободан Ђукић. – Школовање за официрски позив у Србији има дугу традицију, а Војна академија Универзитета одбране је савремена наследница Артиљеријске школе основане 18. марта 1850. актом Устроениа Артиљериске Школе, који је донео кнез Александар Карађорђевић на предлог Државног савета. Пројекат за формирање школе израдио је Александар Франтишек Зах, који је постао и њен први управник. Артиљеријска школа била је општа војна школа у којој су знање стицали офицери свих родова војске. На школовању су биле само две класе и тек кад би старија завршила петогодишњи курс, на њено место примала се нова класа. Артиљеријска школа у Београду није мењала своју организацију тридесет година. Главни недостатак уређења школе огледа се у чињеници да је она производила мали број официра. Артиљеријска школа је од 1850. до 1880. године, за 30 година

Формирана са стратегијском визијом да Србији, тада држави у настајању, подари офицере кадре да успешно предводе народну војску у ослободилачким ратовима, врло брзо постала је жила куцавица образовног и културног живота Србије.

рада, ишколовала 12 класа и произвела свега 189 официра.

После српско-турских ратова (1876–1878) настала је потреба да се Артиљеријска школа реорганизује. На предлог министра војног потпуковника Јована Мишковића Народна скупштина усвојила је *Закон о устројству Војне академије*, а кнез Милан Обреновић га је потврдио 30. јануара 1880. године. Војна академија је примала питомце сваке године, школовање је и даље трајало пет година, али било је подељено на Нижи курс за питомце и Виши курс за офицере. Смиао поделе Војне академије на Нижу и Вишу школу био је у томе да се направи селекција. Само они офицери који су се доказали радом у трупи могли су да ступе у Вишу школу Војне академије. У обе школе наставна година делила се на теоријски и практични течај.

Основе организације Војне академије нису се битније промениле ни после стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године. Избијањем Априлског рата 1941. године Краљевина Југославија се распала, а Војна академија је престала са радом.

У Другом светском рату, одлуком Врховног штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, од 21. новембра 1944, основана је Војна академија Демократске Федеративне Југославије, која је почела са радом у ослобођеном Београду. Већ наредне године престала је да постоји јединствена Војна академија, а питомци су наставили школовање у посебним војним училиштима по родовима и службама, размештеним широм тадашње Југославије.

Војна училишта груписана су 1952. године у војне академије видова, а у Београду је основана Војна академија Копнене војске. После распада СФРЈ 1991. године сви школски центри премештени су у Београд. На Војној академији на Бањици школовани су офицери родова, а на Војнотехничкој академији у Жаркову офицери служби. Јединствена Војна академија формирана је 2000. године и до данас је, у складу с променама у образовном систему земље, неколико пута реорганизована и модернизована.

Спој традиционалног и савременог

Истичући да је Војна академија данас не само образовно-васпитна већ и модерна акредитована научноистраживачка организација, у којој се научни рад наставника, сарадника, кадетта и студената одвија реализацијом бројних пројеката из основних, развојних и примењених истраживања у техничко-технолошком и друштвено-хуманистичком образовном и научном пољу, пуковник Драган Трифковић рекао је да су циљеви научноистраживачког рада на свим нивоима образовања на тој високообразовној институцији унапређивање и осавремењивање војног образовања, решавање научних проблема од интереса за систем одбране Републике Србије, усавршавање наставног и научног кадра и развој научноистраживачког подмлатка. Такође је додао да осим научноистраживачких пројеката које финансира Министарство одбране, истраживачи Војне академије, заједно са колегама са других факултета и научних института, учествују у изради пет пројеката које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

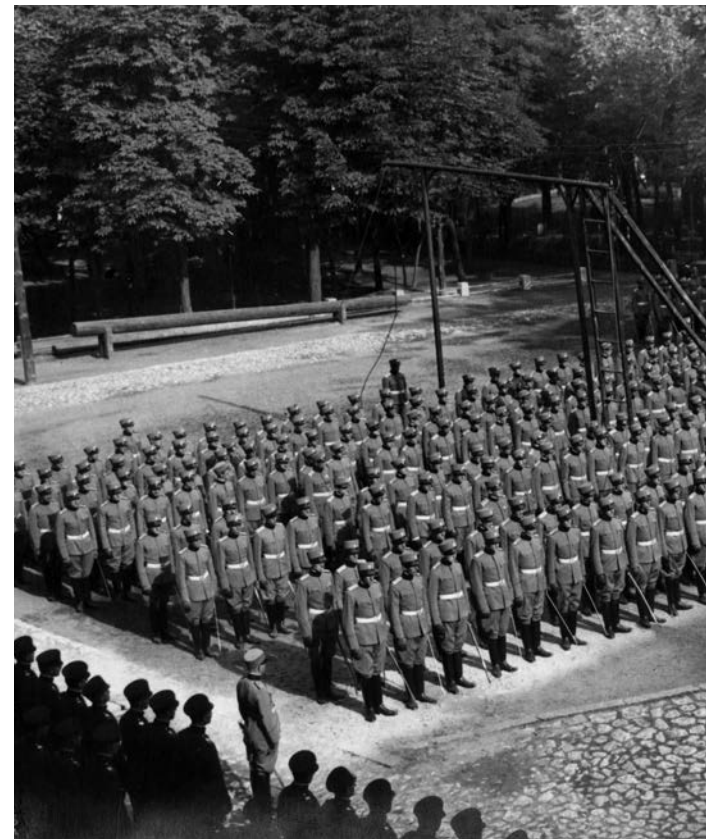
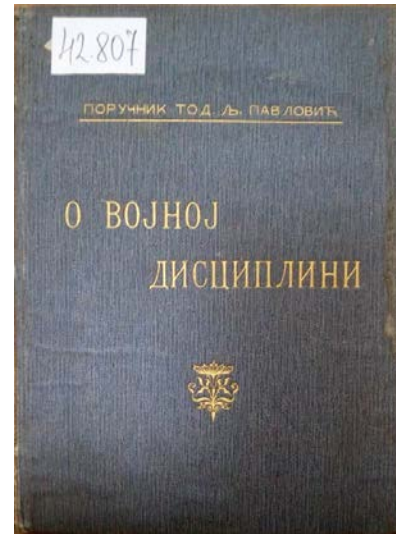
Све то заједно данас обликује профил Војне академије, саткан од скоро два века искуства и врхунских савремених знања из широког корпуса наука и научних дисциплина. |

„Официр, који из школе изађе, а војну науку савремено не прати и константно се не усавршава, постаје или шарлатан, или завезана врећа. И једно и друго стање је жалосно.” – Војни министар, генерал и академик Јован Мишковић >

Прослава 50. годишњице
Војне академије, 1900.

Знаменити наставници Војне академије – Тодор Павловић

Зачетник српске војне психологије и педагогије

Надахнут напредним идејама и богат знањима из социологије мајор Тодор Павловић био је професор војне педагогије на Војној академији (од 1911. до 1914. године), познат по томе што је у своја предавања уносио социолошке, психолошке, историјске, етичке, логичке и друге теме, што га чини утемељивачем већине предмета које данас кадетима Војне академије држе наставници Катедре друштвених наука

Пише **Срђан СТАРЧЕВИЋ**

На париској Сорбони, у децембру 1910. године, један мајор српске војске постао је доктор наука, одбравивши тезу „Демократски идеал и војна дисциплина”. Докторска дисертација је већ следеће године штампана у Паризу да би се одмах нашла у рукама зналаца у још две државе, на супротним крајевима планете. Књига је прешла Атлантик и била уврштена у фонд библиотеке Универзитета у Мичигену и, истовремено, допутовала у мајорову отаџбину – Краљевину Србију. Ту, у Србији, о њој је похвално писао Јован Скерлић, истичући да је њен аутор „сасвим у модерним и напредним идејама, и са знатним социолошким знањем”.

Тодор Павловић рођен је 19. новембра 1876. у Јагодини, непосредно пошто су његов отац Љубомир и мајка Милева избегли у ту варош, напуштајући Књажевац пред турским терором. После српско-турских ратова породица се враћа у Књажевац, где је Павловић похађао четири разреда гимназије. Гимназију је, ипак, завршио у Београду, а школовање је наставио на Војној академији 1894. године. Војну академију завршава с одлич-

ним успехом, па 1897. постаје артиљеријски потпоручник и командир вода у једној од артиљеријских батерија Тимочког артиљеријског пука. По завршетку Више школе Војне академије (1901) враћа се у свој пук као командир батерије. У Београд долази поново 1902. као приправник за ђенералштабну струку. Тада изучава страну војну литературу доступну у библиотекама Министарства војног и Главног ђенералштаба и ону коју је попут многих других српских официра куповао, а огледа се и у превођењу стручних чланака и делова књига француских и немачких аутора.

Амбициозни официр

Учествовао је у припремама и извођењу Мајског преврата, али не и у убиству краљевског брачног пара, јер му је Апис поверио деликатан задатак – да води преговоре са народним посланицима и убеди их у исправност циљева преврата – процењујући, вероватно, да такав задатак захтева образовану личност, присебног става и постојаног духа. Павловић је, потом, са групом официра и присталицама преврата покренуо лист „Војска”, с намером да се српској јавности >

Тодор Павловић је био први држављанин Краљевине Србије који је одбранио докторат на Сорбони и прави представник српске интелигенције доситејевског типа, што ће рећи либералне, рационалне и патриотске.

представи нова војна политика Србије и да се народ за ту политику придобије. „Војска” је почела да излази 7. јануара 1904, а у њеном првом броју излази Павловићев уводник и својеврсни програм, којим позива своје колеге да српским државницима дају „војску чврсту, непобедиву, једнодушну, снажну и сложну”.

Попут већине младих официра завереника, и Павловић се критички односио према старијим завереницима, међу којима је био и пуковник Александар Машин, и захтевао да престану на пензионисање, јер су то тражиле велике силе и већина српских политичких странака. Можда га је зато пуковник Машин оборио на испиту за ђенералштабну струку 1904. године. Пошто није постао ђенералштабни официр, Павловић је преведен у пешадију и распоређен у 9. пешадијски пук Дунавске дивизијске области, за командира чете. Ипак, док је био у Београду, често је дежурао на двору, где је био запажен, па је постављен за једног од краљевих официра ордонанса. Заједно са Аписом пратио је у Француску принца Ђорђа Карађорђевића. Задобио је принчево трајно поверење и поштовање: по избијању рата 1914. године принц Ђорђе је тражио да буде распоређен у 5. прекобројни пук, чији је командант био управо Павловић.

Научно сазревање Тодора Павловића било је увелико у току. Прву књигу, „О војној дисциплини”, објавио је као поручник, 1903. године. Писао је уводнике, чланке и приказе књига за „Дело”, „Војску” и „Српски књижевни гласник”, углавном о ширим војним, друштвеним и политичким темама. Познато је да је 1907. и 1908. користио два дуга одсуства током којих је боравио у Француској да би могао да студира на социолошко-педагошком одсеку париске Велике школе друштвених наука. Студије је завршио 1909, а дипломски рад на тему „Друштвени развитак и војска (еволуција војне дисциплине)” објавио је исте године, у Београду, као књигу. Био је први држављанин Краљевине Србије који је одбранио докторат на Сорбони и прави представник српске инте-

лигенције доситејевског типа, што ће рећи либералне, рационалне и патриотске. Хонорарни професор војне педагогије на Војној академији постао је 1911. године, када је постављен на дужност у Опште војно одељење Министарства војног.

Спој теорије и праксе

Павловић је увиђао да „војску чине људи, жива бића која мисле и припадају друштву као његови чланови”, те да због тога њихов начин живота и мишљења мора бити значајан и за војне јединице које настају од тих људи. Зато је своје интелектуалне способности усмерио према људима и принципима њиховог заједништва, настојећи да открије законитости које владају у развоју војне дисциплине, борбеног распореда, начина борбе и другим, за војску значајним појавама и процесима. Школован у Паризу, Павловић прихвата Диркемову социолошку теорију и као „диркемовац” излаже и примењује идеје о колективној свести и солидарности на војну организацију. Сматрао је да после Француске револуције друштво и војску надахњују демакратски идеали, под чијим се утицајем развија осећање приности између војника и њихових старшина преданих војној служби. У додиру официра и војника настаје тајанствена моћ заједништва која покреће војску на успех чак и када дисциплина која се одржава строгошћу није више могућа услед жара борбе. „Дисциплина је колективна врлина, спона моралног, интелектуалног и физичког сједињења које умножава моћ свакога снагом свих осталих”, писао је Павловић.

Под утицајем Диркемове социологије, мисао Тодора Павловића оштро је супротстављења марксистичком, суштински материјалистичком схва-

тању развоја војске. Насупрот тврђњи да развој ратне технике одређује „развој војних построја” и тактике, Павловић тврди да се они мењају „кад наоружање остаје недирнуто, и, обрнуто, остају исти, кад се наоружање мења.” По његовом мишљењу никакви помаци у тактици нису могући без напретка у колективној свести и солидарности. „Кад се начин на који су људи солидарни мења, и везе које држе чланове војске такође се мењају... Свака битка носи на себи отисак своје епохе и средине која ју је водила: она је свога времена као и људи што су свога доба.”

Павловићево теоријско сазревање само је наизглед прекинуто балканским ратовима. Суштински, он је принципе до којих је дошао примењивао у пракси, богатећи искуством своје научне светоназоре. Учествовао је и у Првом и у Другом балканском рату и из њих изашао са Карађорђевог звездом са мачевима IV реда и Златном медаљом за храброст.

Претпостављени су запазили Павловићев дар за рад са људима и способност да подигне морал војника пред борбу. Његова умешност за морално-психолошку припрему трупа нарочито је дошла до изражаја у Кумановској и Битољској бици. У Једренској операцији био је командант леве нападне колоне Дунавске дивизије II позива, која је најдубље продрла у турске положаје западног сектора, дан пре турске предаје. У Брегалничкој бици је са својим батаљоном самоиницијативно извео ноћни напад на Ретке букове. Потпуно изненадивши непријатеља, гледао је како се пред првим налетом његовог батаљона повлачи 45. бугарски пук, који је требало да отпочне бугарску контраофанзиву. За непријатељем који се повлачио у неред остала су тела око 400 погинулих војника и један пољски топ.

После балканских ратова Павловић је постао редовни професор Војне академије и најмлађи члан њеног савета. У међувремену, француско издање његове књиге „Демократски идеал и војна дисциплина” наишло је на одличан пријем у стручној јавности. Фран-

цуска му је због тога доделила нарочито одликовање – Легију части у рангу официра у области друштвених наука. Одликовање му је 1914. године уручио дежурни питомац, јер је Павловић одбио да прими Легију части из руку било министра војног било управитеља Војне академије, јер су подржавали радикалску владу Николе Пашића која је покушала да неуставно потчини војску. Насупрот њима, Павловић је радије исказао солидарност са официрским кором и војводом Радомиром Путником. Исте године изашла је његова нова и, показатељ се, последња књига „Из психологије борбе” у којој, између осталог, анализира храброст, страх, панику и начине мотивисања војника у борби, све то на примерима из балканских ратова.

Ратни херој

Одмах по избијању Првог светског рата Тодор Павловић, тада потпуковник, преузео је команду над 5. прекобројним пуком Комбиноване дивизије Друге армије. Управо је његов пук током Церске битке заузео Тројанов град, а потом, заједно са 2. прекобројним пуком овладао и простором према Косанином граду. Обрадован овим успехом, генерал Степа Степановић писао је команданту Комбиноване дивизије генералу Михаилу Рашићу: „Примио сам извештај о заузећу Тројановог града на Церу. Усрдно честитам херојима 5. прекобројног пука за то славно дело...”

Павловићев 5. прекобројни пук учествовао је и у најжешћим борбама на Дрини, овога пута у саставу Дунавске дивизије II позива Прве армије којој је био придодат. Управо ће Павловић и његов пук одиграти кључну улогу у бојевима за Мачков камен, 18–22. септембра 1914. године. Он је 20. септембра предводио нападну колону српске војске сачињену од три пука која је заузела највиши врх на Мачковом камену. Нажалост, тада је тешко рањен, а два дана касније Мачков камен пао је у руке бројнијег непријатеља.

Мада му ране још нису биле зацелиле, свестан тешке ситуације у ко-

у „Српској енциклопедији” из 2013. године, под одредницом „Војна наука, доктрина, литература” Тодор Павловић наведен је међу деветорицом најзначајнијих аутора ове врсте литературе из периода Кнежевине и Краљевине Србије.

јој су Србија и њена војска, Павловић је на сопствени захтев поново распоређен у Прву армију. Овога пута постављен је за команданта 3. пешадијског пука II позива Моравске дивизије II позива, таман на време да учествује у Колубарској бици. По отпочињању офанзивне фазе ове славне битке Тодор Павловић био је командант десне колоне Моравске дивизије II позива која је ослободила Ваљево, у којем је потом три дана био командант места, све до доласка штаба 1. армије, 11. децембра 1914. године. За заслуге у рату одликован је Орденом белог орла са мачевима III реда.

Невоље за српску војску поново су наступиле 1915. године, са офанзивом немачке војске фелдмаршала Макензена. Ипак, 3. пешадијски пук под командом Тодора Павловића одлично се борио уочи и током Качаничког маневра (18–20. новембар), којим је српска војска покушала да изврши офанзиву ка Скопљу и настави повлачење долином Вардара. Међутим, офанзива је пропала и српска војска започела је повлачење преко Албаније.

Пуковник Тодор Павловић добио је задатак да са својим пуком буде у заштитници. Током извршења тог задатка био је потчињен команданту 2. пешадијског пука пуковнику Божидару Јанковићу, команданту заштитнице. Код Куле Леке капетана, недалеко од Везировог моста, 2. децембра 1915, заштитница је улетела у арнаутску заседу. Командант заштитнице је побегао, а за њим и војници 2. пука. Пуковник Павловић је са својим пуком прихватио борбу и пошто је био на зачељу колоне, изложен ватри, том приликом је и страдао. Његово тело остало је Арнаутима као плен, заштићено само лешевима 33 старешине и 28 редова његовог пука.

Култура сећања и (не)заборава

После рата Павловић је постхумно одликован Карађорђевог звездом са мачевима III реда, 1920. године. Ипак, сећање на њега је бледело, можда по жељи краља Александра, јер је Павловић, осим што је био црнорукац, био близак и са принцем Ђорђем. Његово име није се нашло у „Споменици погинулих и умрлих официра у ратовима 1912–1920. године”, коју је уређивао Станислав Краков. Једна архивска фасцикла са подацима о Павловићевим ратним подвизима испражњена је тридесетих година прошлог века. У „Споменици седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850–1925” поменут је у две реченице. После смрти краља Александра, једна улица у Београду понела је име Тодора Павловића, али је 1948. преименована у Есад-пашину. Оставши тако без гроба, споменика и улице, Тодор Павловић живео је само у својим записаним и објављеним речима.

Испоставиће се да је својим научним делима подигао себи споменик трајнији од бронзаног. Његове књиге нису могле да се заобиђу, па је тако Павловић споменут у оба издања Војне енциклопедије, као аутор значајних дела војне литературе. Почетком 21. века, пре свега захваљујући пуковнику (у пензији) др Велимиру Иветићу, његово име нашло се на интернет сајту Српског социолошког друштва, а потом је осветљена и његова биографија. Аутори „Српског војног поменика” уврстили су га међу 375 историјских личности, а у „Српској енциклопедији” из 2013. године, под одредницом „Војна наука, доктрина, литература” Тодор Павловић наведен је међу деветорицом најзначајнијих аутора ове врсте литературе из периода Кнежевине и Краљевине Србије. На Војној академији кадет (сада потпоручник) Вељко Спасић написао је одличан дипломски рад о Тодору Павловићу.

Можда је време да се објави ново издање његових књига? А улица нека остане Есад-пашина...!

Фото: Медија центар „Одбрана” и фото-архива Војне академије